

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Gailestingieji...

Auksinis ruduo įsisiūbuoja, trykšdamas švelniu dangaus mėliu (tai ne vasaros vidudienių akinanti kaitra) ir šilkiniais nukritusių lapų šiugždesiu po kojomis. Kai buvau jauna, į visus šonus visiems skelbdavau, kad mano mėgstamiausias metų laikas yra ruduo. Auksinis ruduo, kai vidudienio saulė jau nekepina, o švelniai glosto įzambiais savo spinduliais. Dabar gi džiugina jau nebe ruduo: jau nesąmoningai pradedu laukti pavasario – vos tik ima kristi auksiniai medžių lapai po kojomis. Jau vėlyvo rudens sutemose ar sniegingos žiemos pradžioje nesąmoningai ilginės pavasario upelių čiurlenimo ir iš šiltųjų kraštų sugrįžtančių paukščių čiulbesio.

Taip ir sukasi gyvenimo ratas aplink. Vis aplink – metai po metų: žiema, pavasaris, vasara, ruduo. Tame rate sukamės ir mes su savo lūkesčiais, baimėmis ir viltimis, kad viskas bus gerai. Psichologai net moko kaip mantrą kartoti, kad mums tikrai viskas yra gerai, kad mes sotūs, laimingi, šiltai aprenkti (tokios eilutės atklysta iš anuometinio, prieš keliasdešimt metų išmokto eilėraštinio, kurį deklamodami pirmokėliai mokyklose už tą laimę dėkojo „tik Stalinui mūsų tėveliui brangiam“). O kam dabar turim dėkoti: Seimui, kuriame nesiliauja tarpusavio rietenos, turgaus prekeiviams, kurie duona, sviestu ir sūriu pigiau nei miestų parduotuvės aprūpina alkstančius bendrapiliečius... Ar Dievui, kad jis pasaulį veda paslaptimis, nenuspėjamaisiais keliais?

Labai daug bažnyčiose, internete, knygoje kalbama ir rašoma apie gailestį, užuojautą, tarpusavio supratimą ir pasiaukojimą kitam... Tam, kuris yra silpnėnis, ligotesnis, gyvenimo labiau nuskriaustas. Kalbama apie pagalbą alkanam, pavargėliui, gyvenimo nuskriaustam. Iš tikrųjų tai yra krikščionių tikėjimo ir Bažnyčios postulatai bei priedermė. Noriu įsivaizduoti, kad vienuolynai priglaužia ne tik pamaldžiuosius atsiskyrėlius, bet ir tuos, kurie nori šilumoje prabūti atšiaurią žiemą. Pavasarį tie priklydėliai vėl išeina klajoti po laukus ir miškus, rinkdami uogas, grybus, pakelėse juos pardavinėdami ir taip išmisdami iki kitos žiemos. Kas jie, tie pakelių pavargėliai? Mūsų parlamentaro Aurelijaus Verygos nurašyti į gyvenimo pašalę? Ir juokinga darosi, prisiminus rusišką žodį „verygi“. Išvertus į lietuvių kalbą, tas žodis skamba kaip „pančiai“.

Sukasi gyvenimo ratas kasmet vis sparčiau ir greičiau, bent taip jis atrodo sensančiai kartai. Tik ne vaikams, kurie kupini gyvenimo džiaugsmo ir lūkesčių, įsivaizduodami, kad visa, kas gera, jų dar laukia ateityje. Ir tikrai: tik vaikai yra šiuometinio gyvenimo gėlės. Tvarkingų ir turtingų tėvų vaikai. Jie studijuos užsieniuose ir, duok Dieve, kad nors pusė jų sugrįžtų tarnauti savo Lietuvai, kurti joje gėrį ir grožį. Tikriausiai taip ir bus, įtikinėjame save, bet pasąmonėje kirba mintis: pagyvensim pamatysim. O gal ir nepamatysim... Pasauliniai kataklizmai siaučia visuose žemynuose ir mūsų pasąmonė šnabžda apie trečiąją pasaulinį karą. Ypač kai pasaulį imasi valdyti Kinija, Trumpo Amerika, Afrikos šalių valdovai...

„Nustokim krūpčioti“, – pataria ir ne vieną sykį pakartoja dešimt metų Lietuvą į ateitį vedusi prezidentė Dalia Grybauskaitė to paties pavadinimo knygoje. Ką gi: telieka palinkėti vieni kitiems drąsos. Nustokim krūpčioti...

Aldona Žemaitytė

efoto.lt nuotr.

*Gelsva tyla nueinančio rudens,
tai po šalnų ramu taip – lyg po širdgėlos,
ir giedras veidas mėlyno vandens
pro pajuodavusius eglynus.*

*Tai trumpos dienos kvėpia naktimi,
galvijų akyse – pilka mirties ramybė.
Juos stebi šunes, kraujo laukdami,
žmonių veidais gerais.*

Marcelijus Martinaitis

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Aldona Žemaitytė. Gailestingieji... • 2-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Lietuvos mūrai • 3-as psl. „O juk bus dar diena...“. Partizanų poezija • 4-as psl. Astrida Petraitytė. Čiurlionių – Konstantino ir Sofijos – takais Vilniuje • 5-as psl. Algis Vaškevičius. Medinių instrumentų festivalis „Medynės“ jau surado savo žiūrovą • 6-as psl. Deimantė Žukauskienė. (Ne)išsipildęs Stasio Šaltokos gyvenimas • 7-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. Viena knyga, skirta penkioms progoms • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Valdovų rūmų paramos komiteto JAV ataskaita • Metų knygų rinkimai

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

Juozas Lukša – Daumantas (centre)

Lietuvos mūrai

Ieva Marija Mendeikaitė

Spalio dvidešimt penktą dieną šarvojant, o kitos dienos pradžioje iškilmingai laidojant paskutinį su ginklu aktyviai kovojusį ir žuvusį partizaną Antaną Kraujelį-Siaubūną, svarbu prisiminti, kokie prasmingi, išdidūs ir kilnūs buvo Lietuvos partizanai. Šiandien norėčiau priminti du iš jų – Juozą Lukšą-Daumantą ir Antaną Kraujelį-Siaubūną.

Juozas Lukša-Skirmantas, Daumantas, Skrajūnas, Miškinis... Šie skirtingi kovos vardai, kurių kiekvienas atskirai paminėtas kėlė siaubą priešui, o kovojančiai Lietuvai – pasididžiavimą, priklausė narsiajam partizanų vadui Juozui Lukšai. Juozas – vienas iš pačių aktyviausių ir drąsiausių šalies partizanų, atlikęs daugelį rizikingų žygių, padėjęs vesti besąlygišką kovą su sovietiniais okupantais, neišdavęs nei vieno draugo ir išlikęs ištikimu iki pačios paskutinės minutės.

Antanas Kraujelis – Siaubūnas

Šis Lietuvos didvyris buvo ne tik puikus karys – padėjo redaguoti partizanų laikraščius, aplink visą Lietuvą lankė partizanų židinius, pradėjo organizuoti partizanų vadovybę, kurios tikslas buvo apjungti visus šalyje esančius partizanus į vieną idėjinį vienetą. Juozas Lukša-Daumantas buvo lydimas sėkmės, daugelį rizikingiausių savo gyvenimo žygių jis buvo įvykdes sėkmingai (pvz., pavojinga kelionė pas partizanus į Lenkiją). Įkvėpti šios partizanų lydinčios sėkmės, jo kovos draugai nutarė – būtent Juozui reikės žūtibūt prasiveržti į Vakarus, kuriuose turės pasauliui parodyti, kas iš tikrųjų vyksta Lietuvoje.

Sėkmė partizano neapleido ir šį kartą – kelionė pasisekė. Vakaruose Juozas praleido nemažą dalį savo gyvenimo, būdamas ten, parašė knygą „Partizanai už geležinės uždangos“, kuri tapo didele daliimi Lietuvos paveldo, žinių apie partizanus bei tikrųjų tuo metu šalyje vykusių įvykių šaltiniu. Vėliau, jau nepriklausomoje Lietuvoje, būtent ši knyga inspiravo sukurti filmą „Nematomas frontas“.

Tačiau po dvejų metų į Lietuvą grįžęs partizanas iš jos daugiau niekur nebeišvyko. Praėjus trejiems metams nuo Juozo Lukšos žūties, buvęs NKVD pulkininkas G. S. Burlickis, pats dalyvavęs Lietuvos partizanų naikiniame, vėliau pabėgęs į Vakarus, 1954 m. birželio 28 d. Amerikos Kongresinio Kersteno komiteto apklausinėjamas liudijo: „Daugiausia rūpesčių pridarė ir visuotinai pripažintas vadinamo lietuvių banditų judėjimo vadas buvo lietuvis, vardu Miškinis. Lietuvių tauta Miškinį laikė tautiniu didvyriu, ir jo autoritetas lietuviuose buvo nepalyginamas...“

Šiandien tai skaitančiam žmogui gali pasirodyti keista, kaip keli šimtai miške besislapančių ir netgi karinio išsilavinimo neturinčių partizanų galėjo kelti šitokią grėsmę galingai ir milžiniškai okupantų kariuomenei. Bet pasirodo – kėlė, ir dar kokią.

Antanas Kraujelis-Siaubūnas, Partizanas iš didžiosios raidės. Kovojęs septyniolika savo gyvenimo metų, išlikęs paskutiniu metu aktyviai su ginklu kovojančiu partizanų, niekada neišdavusiu Lietuvos ir nepasidavusiu žiauriems okupantams.

Buvo metas, kai sovietai Antaną pradėjo kalbinti stoti į „liaudies gynėjų“ gretas, o kiek vėliau jam reikėjo apsispręsti, ar eiti į sovietų kariuomenę. Daugelis Lietuvos jaunuolių, besislapančių nuo kariuomenės, išėjo į miškus. Tuo metu dar labai jauno An-

tano širdyje jau buvo suvešėjęs patriotizmo daigelis. Tėvai su nerimu stebėjo įvykius. Ruseno viltis, kad Vakarai Lietuvos nepaliks sovietų savivalei.

Vis dažniau Kraujelių namuose pradėjo lankytis partizanai, jiems nenusileido ir sribai. Sumanų, mokantį laikyti liežuvį už dantų Antaną partizanai netruko pastebėti. Vis dažniau jis gaudavo įpareigojimų vykdyti užduotis: pergabenti ginklus, šaudmenis. Antanas buvo drausmingas ir savarankiškai atlikdavo visus jam pavestus darbus. Tačiau, Antanui nepriėmus okupantų kvietimo ir jiems pradėjus pastebėti glaudesnę jo ryšį su partizanais, Antaną buvo pradėta medžioti. Gyvo partizano A. Kraujelio paėmimui arba likvidavimui buvo mestos visos jėgos, už jo suradimą buvo siūlomos didžiausios premijos. Tačiau žmonės jį mylėjo ir saugojo. Antanas nepasidavė, nėjo legalizuotis, nors nuolat buvo raginamas tai daryti. Jaunystė, atkaklumas, drąsa, ryžtas, meilė Tėvynei, neapykanta okupantams viską nugalėjo.

Be etatinių saugumiečių, Antano ieškojo maždaug dvi dešimtys KGB agentų. Į Antano paieškas daugelis eidavo tikėdamiesi, kad tam, kuris „sumedžios“ partizaną, bus atlyginta pinigais ir valstybiniais apdovanojimais. O jis ne tik slapstėsi, bet ir aktyviai veikė, pasirodydavo įvairiose vietose. Daug kur jo niekas neatpažindavo, nes apsirengdavo moteriškais drabužiais ir nešiojo ilgus plaukus. Kartais persirengdavo Raudonosios armijos artileristo karininko uniforma, todėl net sribai atiduodavo jam pagarbą. Antanas pats pasakojo, kad net pietavo su saugumiečiais

Juozas Lukša-Daumantas

už vieno stalo ir nebuvo atpažintas... Kartais paimdavo iš kolūkių grūdų, avių ir viską išdalydavo tiems patiems kolūkiečiams, išpėdavo kolūkių pirmininkus, kad neskriaustų žmonių, palikdavo išpėjimų sribams bei saugumiečiams, kad jis, partizanas, paėmė savo reikmėms.

Deja, 1965 m. kovo 17 d., apsuptas kagėbistų, A. Kraujelis-Siaubūnas buvo priverstas nusišauti. Visgi tiesa ir garbė lydi tuos, kurie yra jos nusipelnę. Visai neseniai Antano Kraujelio palaikai buvo rasti Vilniaus Našlaičių kapinėse, šių palaikų Lietuvoje buvo ieškoma nuo tada, kai šalis tapo nepriklausoma valstybe. Artimiausi Antano šeimos nariai pradėjo ieškoti jo kūno jau nuo to momento, kai sužinojo apie jo mirtį: „Jis sakė – aš dar kurį laiką liksiu gyvas, bet žinau, kad aš laisvės nesulauksiu. Jūs sulauksit. Jūsų daug – šešios seserys, suraskite mano kaulus ir deramai palaidokite. Šiandien jo prašymas įvykdytas ir aš labai dėkinga, lenkiu galvą prieš žmones, kurie atliko šį darbą“, – pasakojo partizano sesuo Janina Šyvokienė-Kraujelytė.

Lietuvos Partizanai – tikros istorijos apie tai, kas yra ištikimybė, kilnumas, atsidavimas ir drąsa. Šie žmonės, savo gyvenimą pašventę idėjai ir tikslui, iškėlė jį aukščiau savęs, yra tie, kurių dėka šiandien esame laisvi. Jie parodė, kad laisvė yra tęstinis procesas, dėl jos verta aukoti ir aukotis. Mūsų Partizanai yra tie, kurie parodė mūsų tautai ir valstybei pačią didžiausią pagarbą ir nusipelnė didžiausios pagarbos iš mūsų per amžius. □

„O JUK BUS DAR DIENA..“

Partizanė Diana Glemžaitė-Bulovienė ir partizanas, poetas Bronius Krivickas

Diana Glemžaitė Mes mokėsime numirti

Mes mokėsime numirti, jei Tėvynė aukos reikalauja.
Nesuriš mūs gretų nieks vergovės pikta grandine.
Neišmoksime sulinkt prieš ateivių įstatymą naują:
Savo brolių parduot – dar visi neišmokome, ne!

Kraštą ginsime šį, kaip senovėje protėviai gynė,
Balsą žemės gimtos išnešioję giliausiai širdy.
Nors laukai ir keliai pavergtųjų dejone nutvinę,
Kur klausysies – aplink svetimųjų žingsnius tegirdi.

O juk bus dar diena, kai pro vėliavų plazdantį mišką
Baltas Vytis pakils ir padangėję aukštoj suspindės!
Mūsų kraujas giedos pro gimtinės velėną ištryškęs,
Ir ant kapo nykaus šviesios taurės lelijų žydės.

Pardundės traukiniai, išsivežę jaunatvišką dalią,
Visi monai išdils tarsi pjautuvas dyla delčios.
Grįžę mūsų tėvai, mūsų sesės iš Komi, Uralo,
Atsiklaupę čionai, verkdami gimtą žemę bučiuos.

Mes mokėsime numirti ne už svetimą mintį ar žodį,
Ne už tuos, kurie skriaus, dengdami viską melo tamsa.
Tik už rytą, kuris laisvės saulę didingą parodys –
Mes mokėsime numirti giedru veidu ir tvirta dvasia.

Bronius Krivickas Laukinių rožių šlamesys

Laukinių rožių šlamesys
Pabudino mane iš miego.
Virpėjo aukso debesies
Ties amžina viršūne sniego.

Laukinių rožių vainiku
Aš savo galvą padabinęs,
Kopiu aukštyn staigiu taku,
Kur virpa debesies auksinis.

Ir degė rožės raudonai,
Kai pasiekiau viršūnę kalno,
Ir kloniuos miestai milžinai
Atrodė kaip žaislai ant delno.

Kristalai ant aštrių klinčių
Žėrėjo tartum lobių skrynčia.
Lengvai plazdėjo ant pečių
Man skraistė debesies auksinė.

Jutau: nuo rožių dygulių
Kakta iš lėto kraujas teka.
Ir pažvelgiau žvilgsniu tyliu
Į savo nueitąjį taką:

Ten nuo pat kalno apačios,
Kur aukštin mano kelias kėlės,
Lig pat viršūnės išdidžios
Snieguos žėrėjo kraujo gėlės.

1946

Naktį

Kai po nakties skliautu svajodamas guliu,
Man rodosi, kad žemė yra mažas laivas,
O aš ant mažo laivo vienišas keleivis,
Plaukiąs nežinomu skaidriu erdvių keliu.

Norėčiau plaukt toli tyloj šviesioj naktį,
Kol mano valtis, erdvėje paklydus,
Nuneštų, kur ugnies pasauliai didūs
Veidan galingai dvelkia iš arti,
Kol begalybėn plaukianti mintis
Visas erdves didžiu ratu apskrietų
Ir visos saulės jos rate žėrėtų, –
Nuo jų nušvistų Tavo paslaptis.

Tačiau žinau: tenai nuplaukt aš niekad
negaliu,
Nes žemės kelias erdvėje nekinta,
Ir tartum vergas, prie galeros prirakintas,
Plaukiu ant jos aš visados tuo pat keliu.

Tiktai kada nuo didingųjų žiburių
Naktis man atneša silpnutį aidą,
Kurs pluoštu spindulių blankių
Nušviečia mano veidą,
Pernakt iš jų
Aš Tavo vardą spėju ir buriu.

1946

Rudens melodija

Ruduo dūduot ir trimituot kas rytą
Pradėjo lūpom viesulų.
Ūkimą gūdų jo didingų dūdų
Ir riksmą trykiančių trimitų
Jau šaukia šakos ažuolų žilų.
– Žiūrėk! Regėk! Jau laikas paskutinis! –
Taip rėkia vėtra grodama:
– Jau žemėn purto savo didį turtą
Ruduo rudai raudonas ir auksinis...
Atuš, atuš tuoj iš žemių žiema!..

Širdis jautri! Ją atdaryk! Jon rinki
Tu turtą rudenio kerų.
O giriom raudant, ir tą skaudžią skriaudą,
Ir kraują brolių kritusių atminki,
Ir sielvartą švelniųjų seserų...

Ir tvirtas būk! Vėl vieną žiemą žiauriai
Dievų valia tu pereit privalai!
Pro plieno speigą, mirčiai aplink laigant,
Turėsi nešti tu tą skaudžią taurę,
Kai skeldės stambūs, rambūs ažuolai.

1949

Čiurlionių – Konstantino ir Sofijos – takais Vilniuje

Astrida Petraitytė

Spalio 5-oji – čiurlioniados šeštadienis. Registravusi į M. K. Čiurlionio namų organizuojamą poros valandų ekskursiją „M. K. Čiurlionio Vilnius“, bet renginys smagiai „išbujojo“.

Taigi ketinau pasekti M. K. Čiurlionio pėdsakais, per neilgą laikotarpį (po studijų Varšuvoje, pasidarymo Eupopoje „grįžus“ 1907 m. į Vilnių) ryškiai įspautais ne tik mūsų sostinėje, bet ir lietuvių tautinio atgimimo istorijoje.

Susirinkus į pradinį pasivaikščiavimo po čiurlioniškąjį Vilnių tašką – prie „Vaidilos“ teatro – mus švietė ir toliau vedė MKČ namuose parodas kuruojanti Ona Židonytė. Iškart patyrėme, kad domėsimės ne tik Čiurlioniu, bet ir Kymantaite-Čiurlioniene, o dar megta intriga pažadant istoriją apie bučinį... Žinia, per dvi valandas neįmanoma aprėpti visų „čiurlioniškųjų pėdsakų“. (Štai artimiesiems pasigyrysi apie būsimą ekskursiją, sulaukusi klausimo, ką lankysia, iškart paminėjau Petro Vileišio rūmus, dabartinį Literatūros ir tautosakos tyrimų institutą – Pirmosios lietuvių dailės parodos erdvę, kurioje Čiurlionis, regis, pirmąkart ryškiau prisistatė Vilniaus kultūrinei bendrijai. Bet praščiau – šie rūmai paminėti buvo, bet nepasiekti – na taip, būtų gan tolima atšaka nuo maršruto, vingiavusio iš centro per senamiestį).

Iš gidės patyrėme, kad daugiau nei prieš šimtmetį vietoj „Vaidilos“ teatro buvusi geležinkeliečių salė. 1907 m. čia rodyta Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio dramos „Blinda“ generalinė repeticija, susirinkęs nemenkas būrys lietuvių inteligentijos; Sofijai Kymantaitei artima bičiulė Felicija Bortkevičienė pašnibždėjusi: prie sienos stovįs Čiurlionis... Po metų čia surengtame Lietuvių dailės draugijos koncerte Čiurlionis pasirodė ir kaip pianistas, ir kaip chorvedys – dainavo jo vadovaujamas „Vilniaus kanklių“ choras. Mums pateikta ir istorinio konteksto informacijos: XX a. pradžioje tarp 200 tūkstančių Vilniaus gyventojų daugumą sudarę lenkai ir žydai (maždaug po 40 procentų), lietuvių tebuvė 1,7 proc. – trys tūkstančiai, o inteligentų tarp pastarųjų tebuvė gal 50 (galima pritarti gidės nuostabai: Vasario 16-oji įvyko tarsi stebuklas!).

Patraukę Gedimino – tuomečiu Georgijaus – prospektu, pasiekėme dabartinį Mažąjį teatrą, kur veikė lietuviškoji „Rūtos“ draugija. Sužinojome, kad Čiurlionis nutapęs šiai draugijai scenos uždangą,

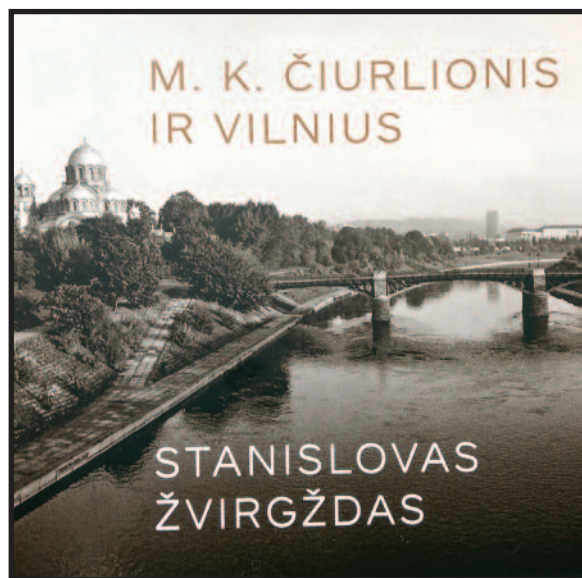

Ekskursantai prie M. K. Čiurlionio namo Savičiaus gatvėje

M. K. Čiurlionio namų vadovas Rokas Zubovas pristato fotografą Stanislovą Žvirgždą

A. Petraitytės nuotraukos

Stanislovo Žvirgždo leidinys „M. K. Čiurlionis ir Vilnius“.

deja, gal po metų pamatęs ją kažkur kampe benykstančią...

Sustojome dar ne viename taške. Štai ne kartą matyta memorialinė lenta Vilniaus gatvėje – joje lietuvių ir rusų kalbomis iškalta, jog čia 1907–1909 m. gyvenęs M. K. Čiurlionis. Iš gidės sužinojome, jog tai sovietmečio klaida, koreguota ištyrus archyvinis dokumentus (taip radosi M. K. Čiurlionio namai Savičiaus gatvėje – bute, kur kambarių mūsų genijus pusantrų metų nuomojosi). O šiame Jonui Vileišiui priklausiusiame name Čiurlionis lankėsi, gal kada yra ir nakvojęs; neabejotinai – grojęs pianinu kartu su namų šeimininke Ona Vileišiene (ir įvertinęs ją kaip itin nemuzikalią).

Toje pačioje gatvėje sustojus prieš namą, paženklintą memorialine lenta Jonui Basanavičiui (čia gyvenęs iki mirties), mums primintas 1907 rugsėjį įvykęs steigiamasis Lietuvių dailės draugijos suvažiavimas (Čiurlionis tapęs valdybos nariu), čia vykdavusios „Vilniaus kanklių“ repeticijos ir, ko gero, lemtinga įžanga į 1909-uosius (kuomet Čiurlionis ir Kymantaitė susituokė): 1908-ais įvykęs Vinco Kudirkos minėjimas, kuriame Kymantaitė skaitė pranešimą, o vakarui baigiantis prie jos priėjęs Čiurlionis pasakė (lenkiškai): taip gražiai kalbėjusi lietuviškai, gal ir jį pamokytų...

Sustojus ties dabartinės Islandijos ir Pylimo gatvių kampu gidė mūsų žvilgsnius kreipė kitapus – į atsišakančią Pamėnkalnio gatvę, kuri kadais vadinosi Uosto, čia kambarį nuomojusi Sofija Kymantaitė, pas ją mokytis lietuvių kalbos lankėsi Čiurlionis... Toliau Pylimo gatve patraukę sustojome prie šeštu numeriu pažymėto namo, kur vyko Antroji lietuvių dailės paroda, o jos organizavimo rūpesčiai gulę ant Čiurlionio pečių (Pirmoji minėtuose Vileišių rūmuose įvyko 1907 m. pradžioje).

Pasukę link Liejyklos gatvės, nuo šios aukštumos ne tik pasigėrėjome atsiverian-

čia panorama, horizonte karūnuota Trimis kryžiais, bet ir patyrėme, kad netolies gyveno stomatologė Sofija Gimbutaitė, negraži, bet dosnios širdies – Čiurlionių ir gardžia sriuba vaišinius, ir jam dantis taisiusi.

Ties Kotrynos bažnyčia mums priminta: Sofija ištarusi „Žiūrėk, koks siluetas“, ir tai suteikė Čiurlioniui progą savo išrinktąjį meiliai pravardžiuoti „siluetu“... O kitapus esančiame pastate (dabartiniuose Mokytojų namuose) 1909 m. įvykusi Trečioji lietuvių dailės paroda, kuriai Čiurlionis pateikęs savo „Karalių pasaką“ ir kitus darbus.

Patraukę Vokiečių gatve – gidė atkreipė dėmesį, kad platus „prospektas“ radosi pokariu nušlavus dvi gatveles skyrusius griuvėsius, – pasiekėme Lydos gatvę. Čia kampiniame pastate būta Šv. Mikalojaus bažnyčios parapijos namų, o juose prieglobstį rasdavo ir „svietiškos“ lietuvių draugijos – štai Čiurlionis repetuodavęs su choru. Šv. Mikalojaus bažnyčia yra itin svarbi lietuviybės istorijoje – šioje seniausioje Vilniaus šventovėje lietuviškos pamaldos laikytos nuo XX a. pradžios, tarpukariu tai buvusi vienintelė lietuviška bažnyčia. Gidė mums priminė: tikėtina – Čiurlionis ir vargonavęs, ir su choru pasirodęs.

Prie dabartinės Filharmonijos, tuometės Miesto salės, išgirdome ir pikantiškąją bučinio istoriją: čia vaidintoje Juliaus Slovackio pjesėje „Mindaugas“ Sofija Kymantaitė atlikusi Aldonos vaidmenį, „Mindaugas“ taip įsijautęs, kad pabučiavęs partnerę ne „teatriniu“, bet aistringumu bučinio, tarp žiūrovų buvusį Čiurlionį, žinoma, pavydas užplūdęs, vis dėlto po spektaklio jai žeręs komplimentus...

Būta dar vieno kito stabtelėjimo (manau, visas šis pasivaikščiavimas buvo mūsų gidės „generalinė repeticija“, būsimos ekskursijos – jau mokamos – tobulės). Užbaigta ekskursija M. K. Čiurlionio namuose – čia mūsų genijus gyveno 1907–1908 m., čia jį aplankė Sofija Kymantaitė, čia jis skambino savo būsimai žmonai pianinu... Bet Židonytei neteko šių namų istorijos pristatyti – ir taip vėlinomės į 1 val. p. p. numatytą Roko Zubovo koncertą, sąlytė jau buvo pilna klausytojų, pasirinkusių būtent šį šeštadienines programos komponentą.

M. K. Čiurlionio namų vadovas pianistas, M. K. Čiurlionio proanūkis Rokas Zubovas klausytojams pasiūlė paskaitą-koncertą, skirtą čiurlioniškajai lietuvių liaudies dainų interpretacijai. Buvo aptartos bei pagrotos įvairios tematikos liaudies dainų aranžuotės – karinės („Oi lekia lekia gulbių pulkelis“), vestuvinės (netikėtai šioms atstovaujanti liūdnoji „Giria žalioji“), darbo („Bėkit, bareliai“), „viliokiškos“ (kaip viena šio žanro paslaptlingiausių įvardyta „Subatos vakarėlių“) ir pan.

Beklausant mūsų žvilgsnis galėjo paklydinėti ir atrasti: ant vienos sienos kabančią „Rūtos“ draugijos uždangą (tai dailininkės Rūtos Katiliūtės sukurtą kopiją), ant kitos – nuotraukų ekspozicijėlę, šių nedidelis formatas, žinoma, reikalavo išžiūrėti iš arčiau, po koncertėlio turėjome progą tai padaryti.

Medinių instrumentų festivalis „Medynės” jau surado savo žiūrovą

„Medynės” sulaukia vis didesnio muzikos mylėtojų dėmesio

Rengėjų nuotraukos

Algis Vaškevičius

Spalio ir lapkričio mėnesiais Marijampolėje vyksta jau penktasis medinių instrumentų festivalis „Medynės”. Prasidėjęs 2014 metais keliais kameriniais koncertais, festivalis jau užsiaugino ir „prisijaukino” savo žiūrovą, išaugo į tarptautinį, kasmet pasikviečia vis naujų įdomių atlikėjų ne tik iš Europos, bet ir iš užjūrio.

Lietuvoje tikrai yra gausu įvairių muzikos festivalių, kurie atradę savąsias – žanrų ir įvairių stilių nišas. Festivalis „Medynės” buvo pirmasis tokio pobūdžio renginys Lietuvoje, skirtas populiarinti ir aktualizuoti labai specialią muzikos instrumentų grupę – medinius pučiamuosius ir jais profesionaliai atliekamą įvairialypę muziką, apimančią itin platų žanrų spektrą (nuo folkloro, senosios muzikos iki eksperimentinių XXI amžiaus muzikinių variacijų).

Palyginti su kitais mūsų krašte vykstančiais festivaliais, „Medynės” – neeilinis reiškinys, o jo išskirtiniai bruožai yra profesionalumas, atvirumas visų tradicijų ir visų geografinių platumų muzikai, profesionaliai atliekamai mediniais pučiamaisiais instrumentais. Tai tikrai puiki galimybė visuomenei pristatyti ne tik įvairiausius medinių pučiamųjų grupei priklausančius ir kartais mažai žinomus bei retai girdimus instrumentus (nuo išilginės fleitos, meilės obojaus, šalmajos iki lietuviško lamzdelio, ukrainietiškos sopilkos, anglų rago, birbynės ir kt.), bet ir jų atsiradimo istorijas.

Festivalio iniciatoriai kasmet rudenį pakviečia visus geros muzikos gurmanus pasiklaudyti Lietuvoje ir kitų pasaulio šalių profesionalių muzikos ko-

lektuvų, solistų atliekamos muzikos, kurioje pagrindinį vaidmenį „atlieka” mediniai pučiamieji instrumentai. „Medynės” visada pasiūlo įvairialypę programą: lengvesnės muzikos mylėtojams tai dažnai būna klasikos ir džiazo sintezė, festivalio metu skamba ir baroko bei klasikinės muzikos kūriniai, surengiami ir koncertai, kur visa programa atliekama tik mediniais pučiamaisiais instrumentais.

Nelieka nuvilti ir naujų skonių išsiilgę muzikos gurmanai – viename iš koncertų buvo, ko gero, pirmą kartą pasaulyje pristatoma instrumentinė klavesino, viola da gamba ir birbynės kombinacija, kuria atliktas ypaci įvairus repertuaras, aprėpęs XVII–XXI amžiaus muziką.

Pernai tarptautiniu senosios muzikos projektu CON BRIO (Vokietija/Rusija/Lietuva) prasidėjęs ir gausiai baroko muzikos perlų pradžia pažėręs festivalis klausytojus kvietė į penkis koncertus. Pilnutėlė salė klausėsi „Dangiškosios fleitos” – virtuozų iš Austrijos. Nuolatiniai klausytojai žino: kiekvienas jų bus vis kitoks ne tik unikalių instrumentų įvairovės bei programos, bet ir edukacinės prasmės. Ir festivalio sumanytojas ir organizatorius Darius Klišys, ir patys atlikėjai visada supažindina su medinių pučiamųjų bei jiems talkinančių instrumentų kilme, muzikavimo galimybėmis.

Šiųmetis „Medynių” festivalis vėl pažėrė malo-

nių staigmenų. Festivalio rengėjai teigia, kad šįkart programa driekiasi muzikos erdvėlaikiais – tai ir muzika tradicijoje, ir tradicija kaip atliekamos muzikos interpretacijos / transformacijos terpė bei šaltinis. Joje svarbus ir laiko modusas, klausiant – kas yra praeitis, dabartis, ateitis? Klasikinės muzikos interpretacijos pinasi su šiuolaikinio, apps’ų programėlėmis pajungto žmogaus jausenomis, siūlydamos publikai galimybę atrasti naujas, neįtikėtinais paslaptis muzikos gelmes.

Įsimintiną koncertą spalio 12 dieną surengė multiinstrumentalistė iš Jungtinių Amerikos Valstijų Carol Robinson – bene vienintelė užsienio atlikėja, į savo repertuarą įtraukusi ir lietuviškosios birbynės skambesį. Garso menininkė parengė solinę dviejų dalių programą „Elektroakustinė muzika birbynei”. Koncerte skambėjo šešios specialiai lietuviškajam instrumentui sukurtos Jūrgo Frey, Nadir Vassena, Janis Petraskevics, Zad Moulta ir pačios Carol Robinson kompozicijos, kurių kiekviena turi savo istoriją, nuotaiką, stilių.

Prieš keliolika metų Vilniuje, Muzikinio veiksmo festivalyje ir „Gaidoje” jau viešėjusi C. Robinson vėl sugrįžo į Lietuvos sceną. Prancūzijoje gyvenanti amerikietė, šiuolaikinės muzikos atlikėja ir kompozitorė C. Robinson groja prestižinėse pasaulio koncertų salėse, dalyvauja svarbiuose tarptautiniuose festivaliuose („Wien Modern”, „Ars Musica”, „RomaEuropa”, „Archipel” ir kt.), bendradarbiauja su įvairiais kompozitoriais, vaizdo menininkais, choreografais, teatralais, fotografais.

Atlikėja žavisi elektroninės muzikos galimybėmis, tad derinant elektroniką ir akustinius garsus sukurtas ne vienas jos pačios kūrinys. Nuolatos eksperimentuojanti ir naujų tembrų ieškanti atlikėja iš-

skiria energijos mainų, komunikavimo su klausytoju svarbą, pasitelkiant ne tik garso, bet ir vizualizacijų keliamus potyrius. „Medynių” festivaliui C. Robinson parengė unikalią programą lietuviškam instrumentui birbynei.

Prieš koncertą jo organizatorių paklausta, kaip kilo mintis į rankas paimti šį mažai pasaulyje žinomą instrumentą – lietuvišką birbynę, amerikietė sakė, kad tai įvyko visiškai atsitiktinai išgirdus kažkokį žmogų, grojantį birbyne 1994 metais Frankfurte.

„Mane tas garsas taip sužavėjo, kad tiesiog priėjau prie to jauno muzikanto. Tai buvo Raimondas Jakutis. Taip prasidėjo graži mudviejų draugystė, kuri tebesitęsia lig šiol. Būtent jo

dėka aš įsigijau šį instrumentą. Vėliau jį „prisijaukinau”, o orientuotis, kaip juo groti, man padėjo klarinetininkės įgūdžiai”, – pasakojo atlikėja, kuri neseniai sulaukė „Radio France” užsakymo sukurti trumpą kūrinį ir jį parašė birbynei bei styginių kvartetui.

Nukelta į 6 psl.

Festivalio organizatorius ir atlikėjas Darius Klišys

Amerikietė C. Robinson pamėgo lietuvišką birbynę.

(Ne)išsipildęs Stasio Šaltokos gyvenimas

Deimantė Žukauskienė

Gabija Grušaitė gimė 1987 m. Vilniuje, Londone baigė socialinių medijų ir antropologijos studijas, o 2010 metais pasirodė debiutinis jos romanas „Neišsipildymas“, kuris sulaukė kontraversišku kritiku vertinimų. Ilgą laiką autorė praleido Malaizijoje. Šiuo metu rašytoja gyvena Vilniuje. Po septynerių metų pasirodęs Gabijos Grušaitės romanas „Stasys Šaltoka: vieneri metai“ sulaukė nemažai dėmesio.

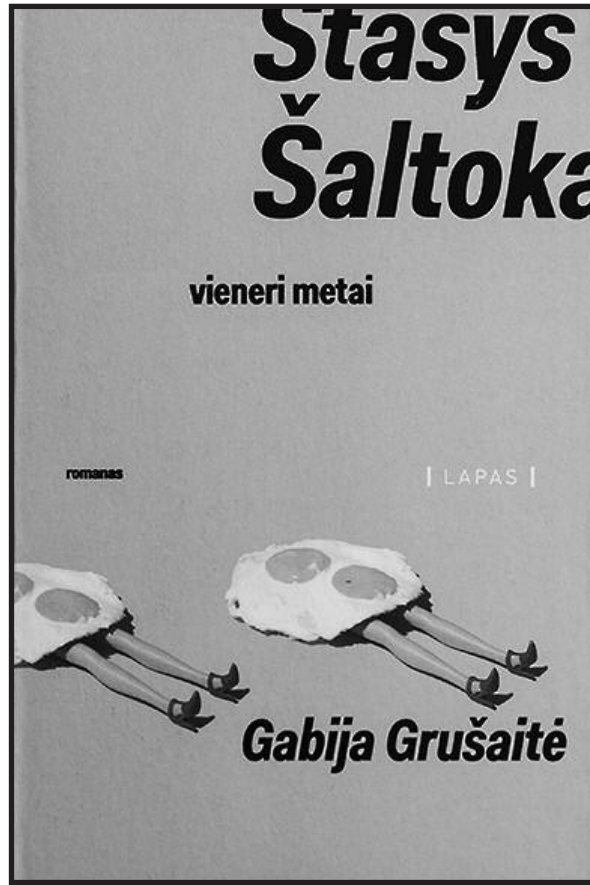
Pagrindinis veikėjas Stasys Šaltoka – socialinio tinklalapio Instagram žvaigždė, išgarsėjęs tuo, kad rašė populiarius tinklaraštį apie savo gyvenimą Londone. Pagrindinis herojus atrodo labai ciniskas, nutolęs nuo savęs ir išorinio pasaulio. Šaltokos kasdienybėje daug nuobodulio ir beprasmybės. „Dvidešimt devyneri, ir mano gyvenimas atrodo išsipildęs tik per IG filtrus. Iškerpi mūšio lauką, paslepi netvarkingus rytus – matosi tik mėlynos akys, kurios iš tiesų nėra iki galo mėlynos“. Gabijai Grušaitė, kaip ir daugumai jaunosios kartos kūrėjų, svarbu atskleisti tai, ką išgyvena šiuolaikinis žmogus. Autorės kuriamame pasaulyje vyrauja atbukimas aplinkai, gyvenimo prasmės praradimas, prabangos ir išorinių blizgučių sureikšminimas, betikslis blaškymasis.

„Jam patinka TED Talks, grand idėjos, labdara, ruoniai ir šiaip bet kas.

„F*ckin Williamsburg ir žmonės su barzdomis, kurie negalėtų atskirti wagy nuo kepsnio nuo pado, bet vadina save maisto blogeriais, arba šokėjai trying to make it in a big city, arba organiško šokolado gamintojai, kurie ekstatiškai pasakoja, kaip praėjusį savaitgalį braidė purve Salvadore ieškodami pupelių ir išganymo.“

Svetimo, šalto pasaulio išpūdį dar labiau sustiprina gyva kalba – visos vartojamos svetimybės, pusiau lietuviškos, pusiau angliškos frazės.

Lietuva išskyla Stasio prisiminimuose ir vizijoje, kuriose menama mergina jį traukia atgal į Vilnių. Šaltoka – kosmopolitas, tačiau Lietuvos vaizdinys iš atminties nesitraukia, neblunka: „Jie kalba apie tai, koks tvankus Niujorkas vasarą ir kaip gera būti kur nors miške prie ežero. Kažkur toli, maždaug už dvylikos valandų skrydžių su persėdimu ir valandos kelio automobiliu, yra Sarių ežeras, bet kodėl tai turėtų būti svarbu dabar, čia, ant šito stogo, kur net naktį nuo karščio prakaitu rasoja oda ir neišvengiamai senka mano paskutiniai dvidešimt kažkeli metai“. „Nes kartą gimęs lietuviu, toks turi ir mirti? Gal“. Gabija Grušaitė viename interviu yra sakiusi, jog šiuolaikinio jauno žmogaus tapatybė sunkiai apibrėžima: „O kokia gi yra XXI a. jauno žmogaus tapatybė? Man atrodo, kad ji nebetelpa į tradicinius rėmus. Vyresnė karta – kuriai dabar apie 50 – savo tapatybę yra išsianalizavusi. Galima kal-

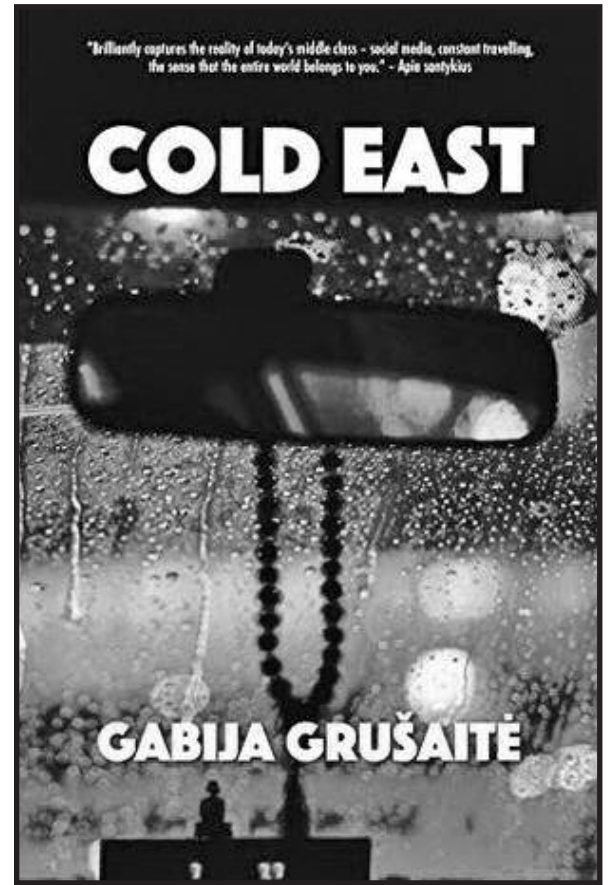

Gabija Grušaitė. *Stasys Šaltoka: vieneri metai*. – Vilnius, Lapas, 2017

bėti apie tos kartos požiūrį į gyvenimą, nes diskursas jau susiformavęs, o štai mūsų kartos – 20–30 metų amžiaus žmonių – pasaulis dar „neiššnekėtas“, todėl atviras interpretacijai“.

Pagrindinis romano veikėjas sutinka keletą keistų vyrų, su kuriais leidžiasi į nepaprastą kelionę po Aziją (Bankokas, Malaizija, Honkongas). Kai vyrai sugalvoja tapti žurnalistais, vietos žiniasklaida jais patiki ir ima prašyti jų reportažų. Pagrindinė veiksmo vieta – Malaizija, su vietos politinėmis aktualijomis, kurios mums nėra plačiai žinomos ir svarbios. Šie žmonės tarsi bėga patys nuo savęs, pasaulio problemų, kurias išspręsti beveik (?) neįmanoma. Jų žurnalistinė veikla greičiausiai tik padeda užsimiršti. „Iš Niujorko perspektyvos nei Malaizija, nei Malis, nei Lietuva nėra pasaulis, greičiau egzotiškos lokacijos, kur galima filmuoti surežisuotas dokumentikas“.

Knygoje meilės ar draugystės linijos beveik nėra. Šaltoka dar kūrinių pradžioje pabunda šalia mažai pažįstamos moters, o su draugais/ėmis jis tik kartais pasišneka telefonu. Įdomi priešprieša tarp veikėjo Kenio (vakarietis) ir Stasio su Aleksu (rytų europiečiai). Stasys su Keniu pažįstami jau nuo seniau, tačiau rasti bendrą kalbą jiems sunku, tuo tarpu su Aleksu jaučia bendrumą ir ryšį, o daugiau belieka tik Instagram sekėjai ir Facebook likes. „Žmo-

Gabija Grušaitė. *Cold East*. – Vilnius, Lapas, 2019

nės tiki informacija, kuri apraizgo pasaulį kaip nematomas tinklas, išryškina vienus dalykus ir visiškai paslepia kitus“. Šis romanas apie jaunus žmones, sutinkamus kasdienybėje, kuriems trūksta meilės, pastovumo, draugiško ryšio.

„Stasys Šaltoka: vieneri metai“ – plačios erdvės romanas, kur susijungia tolimos, egzotiškos šalys, pagrindinio herojaus vidinės prieštaros, tapatybės problemos. Tai banguotas ir gyvenimo nuoboduliu alsuojantis pasakojimas, kuriame žmonių istorijos blizgučių pasaulyje trumpai sužybčioja ir paskęsta tirštose neišsipildymo ūkanose.

1. Gabija Grušaitė, *Stasys Šaltoka: vieneri metai*, Vilnius: Lapas, 2017, 14.
2. Ten pat, 15.
3. Ten pat, 20.
4. Ten pat, 21.
5. Ten pat, 131.
6. Karolis Vyšniauskas. Ką daryti, kai tau 30, turi butą prestižiniame rajone, kalną instagramo sekėjų, bet viduje – tuščia. Žiūrėta 2019-10-14, prieiga per internetą: <https://www.moteris.lt/lt/veidai/g-28095-ka-daryti-kai-tau-30-turi-buta-prestiziniame-rajone-kalna-instagramo-sekeju-bet-viduje-tuscia>
7. Gabija Grušaitė, *Stasys Šaltoka: vieneri metai*, Vilnius: Lapas, 2017, 99.
8. Ten pat, 12 □

Medinių instrumentų festivalis „Medynės“

Atkelta iš 5 psl.

„Gelminė melodija“ („Internal Melody“) – taip pavadintą koncertinę programą spalio 20-ąją pristatė džiazo ketveriukė iš Varšuvos. Šių „garso alchemikais“ vadinamų atlikėjų kompozicijos primena ne amerikietiška, o europietiška improvizacinės muzikos dvasią, pasižymintį gyliu neapčiuopiamoje tamsoje. Išskirtinis šios programos bruožas – muzikantai atsisakė bet kokių elektroninių efektų, garso moduliacijų, virtuozistiškai išnaudodami akustines savo instrumentų savybes.

Spalio 30 dieną „Medynėse“ savo programą „Dabar ir tada“ pristatys keturių išilginės fleitos atlikėjų – Pios Loman, Karinos Agerbo, Marit Ernst Bock ir Pios Brinch Jensen suburtas kvartetetas SIRENA, pasižymintis novatoriškumu ir neįprasta muzikine „choreografija“. Jungtinio švedų ir danų ansamblio

atliekama muzika apima platų spektrą – nuo renesanso, baroko iki šių laikų kompozitorių kūrinių. Senosios ir naujosios muzikos repertuarai, kuriuos taip entuziastingai ir spontaniškai savo virtuozišku atlikimu supina SIRENOS, yra tarsi savitas pasakojimas nūdienos publikai.

Pats įdomiausias šių metų „Medynių“ akcentas laukia jau lapkričio mėnesį – tai bus muzikinio teatro spektaklio „Retropija“ (režisierius ir teksto autorius Sjaron Minailo, šviesų menininkas Maarten Warmerdam, Nyderlandai) premjera, rengiama lapkričio 9–10 dienomis Marijampolės dramos teatre. Muzikinę spektaklio dalį atliks ansamblis „Reversio“, birbynininkas ir pagrindinis festivalio organizatorius D. Klišys, taip pat gros svečiai iš Lenkijos Marek Toporowski (klavesinas, vargonai), Robert Bachara (barokinis smuikas) ir Tomasz Frycz (barokinė violončelė).

„Retropija“ – muzikinis draminis vyksmas vienai aktorei ir keturiems muzikantams, kuriamas remiantis muzikiniu įvairių XVII a. ir XVIII a. kompozicijų koliažu. Šiuo pastatymu tiriama šiuolaikinė žmonijos padėtis – nuolatinis nepaaiškinamas nesaugumo jausmas ir augantis nerimas virsta ateities baime ir visa persmelkiančiu tikrovės vengimu, grežiantis į praeitį. Šiame muzikiniame monologe legendinė Nacionalinio Kauno dramos teatro aktorė Jūratė Onaitytė įkūnija bevardę figūrą, įstrigusią laike tarp praeities ir ateities. Stengiantis paneigti neišvengiamą ateitį ir idealizuojant praeitį, jos dabartis tampa vis sunkiau pakeliama.

Šio scenos kūrinių pagrindas – garsaus sociologo Zygmunt Bauman knyga „Retropija“, kurioje jis aprašo kolektyvinės nostalgijos sąvoką išivaizduojamai auksinei Retropijos praeičiai – utopijai, kuri yra ne nepažinioje idealioje ateityje, o žinomoje ir idealizuojamoje praeityje. Šis scenos vyksmas – vizualinė muzikinė skvarbios Z. Bauman įžvalgos apie šiuolaikinį žmogaus būvį interpretacija.

Vis didesnio populiarumo ir žinomumo sulaukiantį „Medynių“ festivalį organizuoja viešoji įstaiga „Sambalsiai“, jo rėmėjai – Lietuvos kultūros taryba, Marijampolės savivaldybė. □

Viena knyga, skirta penkioms progoms

Romualdas Kriaučiūnas

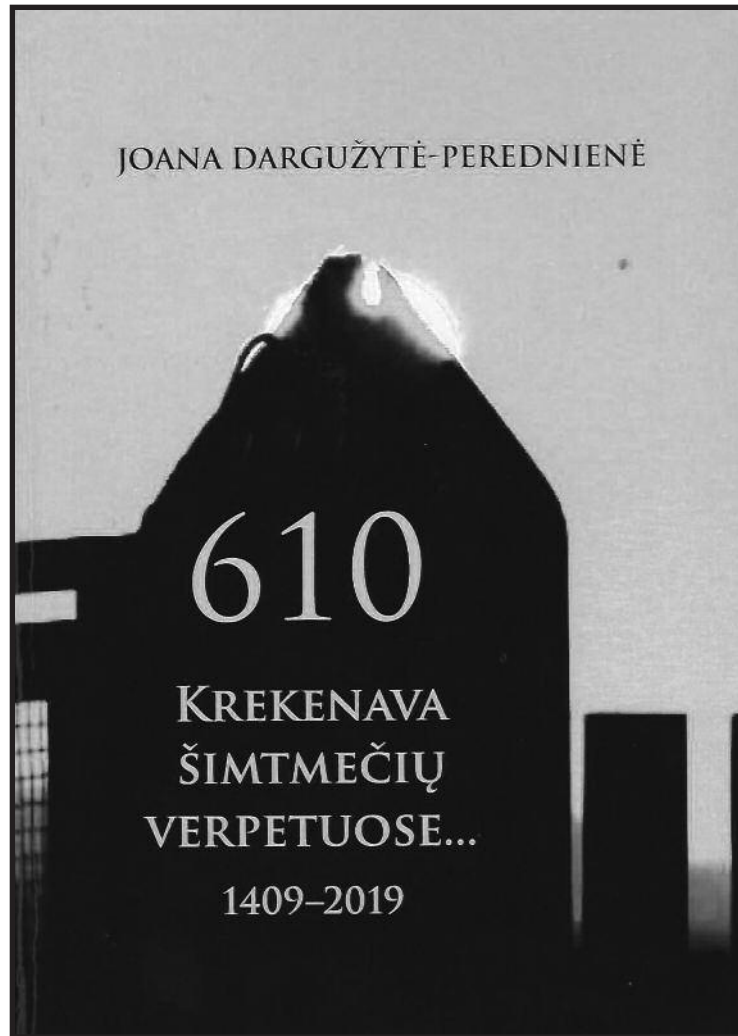
Knyga skiriama pirmajam Krekenavos pamėnimui istoriniuose šaltiniuose (tai įvyko 1409 m.), pirmosios Krekenavos bažnyčios 600 metų sukakčiai (bažnyčią 1419 m. pastatė Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas), Lietuvos šaulių sąjungos įkūrimo 100-mečiui (1919–2019), kovotojams už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę, visiems Krekenavos šviesuoliams, kurie garsino ir tebegarsina Krekenavą, jos apylinkes.

Knygos redaktorius – Jonas Laurinavičius. Išvardinti knygos leidybos rėmėjai – Zita Povilonytė, Irena Kriaučiūnienė ir Mykolas Kručas. Knygos autorė įžangoje teigia, kad Krekenava yra jos antroji gimtinė. Taip ir lieka neaišku, kur buvo pirmoji gimtinė. Vėliau autorė gyveno Kaišiadoryse.

Knygos pabaigoje jos redaktorius trumpai, bet gana tiksliai apibūdina knygą. Anot jo, Krekenavos istorija yra tokia turtinga, neišsemiamą, kad vis traukia naujus tyrinėtojus. Tarp jų savo nenuilstama veikla pasižymi ir kraštotyrininkė Joana Dargužytė-Perednienė. Knygoje pagrindinį dėmesį autorė skyrė Krekenavos krašto žmonėms, ypač pokario metų partizanams, politiniams kaliniams ir tremtiniams. „Kaip buvusi ilgametė pedagogė, knygos autorė pagarbiai, su meile atsiliepia apie Krekenavos krašto švietimo žmones: nuo knygnešio Jurgio Bielinio iki šių dienų mokytojų“ (212 psl.). Plačiai aprašyta 1947–1951 m. Krekenavos vidurinėje mokykloje veikusi pogrindinė moksleivių pasipriešinimo okupantams organizacija „Prisikėlimo ugnis“. Pateikiama žinių apie šios organizacijos narių likimus, jų sunkią dalį kalėjimuose ir Sibiro lageriuose. Tiesiog stebėtinas šios grupės idealizmas ir ištvermė. Pagarba jiems visiems.

Su Krekenava susijęs Maiaronis, buvęs LR užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys, literatas Kostas Stiklius-Stiklelis, dailininkė Gražina Vitartaitė, medžio drožėjas Stasys Stankevičius, dievdirbys Vincas Svirskis, kraštotyrininkas Jonas Žilevičius, kanklininkas Stasys Rudis ir kt. Jiems knygos autorė parodo tinkamą pagarbą, primena jų veiklą, skatina jaunimą jų darbais domėtis. Knygoje pasakojama apie šių laikų mokyklų žygeivius, išvykas į partizanų kovų vietas, iškilų žmonių pagerbimo renginius. Knygoje patalpinta daug nuotraukų, dokumentų faksimilių. Reikia sutikti su Jonu Laurinavičiumi, kuris taip pat yra Tėvynės pažinimo draugijos pirmininkas, kad tai knygą daro patrauklesne ir nuoširdesne.

Knygą skaitydamas įdomesnes vietas pasižymėjau lipdukais. Jų susidarė 25. Teko atrinkti dalį. Knygoje rašoma, kad Krekenavoje XVIII a. pradžioje įsikūrė 16 žydų šeimų. XIX amžiaus pabaigoje iš 2 187 gyventojų 1505 buvo žydai. Tai sudarė 67 procentus visų gyventojų. Iki Antrojo pasaulinio karo jų veikla klestėjo. Turėjo dvi mūrines sinagogas, įvairių gamyklų, amatų dirbtuvių, trisdešimtį įvairių krautuvių. „1941 m. vokiečių okupacija pakeitė miestelio veidą – neliko žydų tautybės žmonių. Jie buvo su-

Joana Dargužytė-Perednienė. 610 Krekenava šimtmečių verpetuose. 1409–2019. Printėja, Kaišiadorys, 2019

varyti į getą – sinagogą, dalis sušaudyta už Krekenavos, kiti nužudyti Žalioje girioje, už Panevėžio“ (11–12 psl.). Nepriklausomybės metais kraštotyrininko Jono Žilevičiaus iniciatyva nykstančios žydų kapinės buvo aptvertos tvora.

Krekenavos Švč. Mergelės Marijos Dangunėmimo bazilika

Skyrelyje „Krekenavos istorijos ir gamtos lobiai“ – įdomi katalikų bažnyčios istorija. Padavimai sako, kad pro ten važiuojančiam turtingam ponui apsireikšusi Švč. Mergelė Marija ir jam pasakiusi, kad toje vietoje turi būti garbinamas jos sūnus Jėzus. Šioje vietoje ir buvo pastatyta bažnyčia. Vėliau iš senosios bažnyčios į naująją buvo perkeltas Dievo Motinos paveikslas. Tikima, kad turi stebuklingos galios. Kasmet Krekenavoje vyksta dideli atlidai. 1999 m. rugsėjo 8 d. popiežius Jonas Paulius II suteikė visuotinius atlaidus maldininkams. Vėliau popiežius Benediktas XVI šiai bažnyčiai suteikė mažosios bazilikos titulą ir garbę. Gražiai aprašytas dabartinis klebonas dr. Gediminas Jankūnas siekia, kad ši šventovė taptų dvasinio ugdymo ir piligrimystės centru. Knygoje vietos randa ir regioninio parko gamtos simbolis – europinis stumbras, trisdešimties metrų aukščio apžvalgos bokštas ir kt. Vien per 2018 m. šiame parke apsilankė 83 000 turistų!

Plačiai aprašoma daug pasižymėjusių krekenaviečių („Krekenaviečiai istorinių įvykių sukury“). Jiems skirtas 71 knygos puslapis. Paminėsiu tik Povilą Lukšį, pirmąjį žuvusį Lietuvos kareivį 1919 m. vasario 9 d. Po dešimties metų žūtis vietoje pagal architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio projektą buvo pastatytas paminklas, tapęs vienu svarbiausių Nepriklausomybės kovų bei Laisvės atgavimo simbolių. Po maždaug dvidešimties metų tas pats architektas buvo mano piešimo mokytojas Eichstato lietuvių gimnazijoje pokarinėje Vokietijoje.

Skyriuje „Vardan tos Lietuvos“ randame daugybę asmenų, kurie priešinosi okupantams. Daug jų buvo ištremti į Sibirą ir kitas vietas Rusijoje. Skyriuje „Partizanai – nepriklausomybės vėliavnešiai“ kuopščiai aprašyti Krekenavos krašto partizanai. Įvairiomis progomis esame girdę ar skaitėme apie partizano priesaiką, iškilmingą pasižadėjimą ir maldą prieš kautynes. Visa tai – knygoje.

Noriu pacituoti Partizano priesaiką. Man tai padeda geriau suprasti partizanų drąsą, ištvermę ir ryžtą. „Prisiekiu Visagaliai Dievo akivaizdoje, kad ištikimai ir sąžiningai vykdysiu Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžio nario pareigas, kovosiu dėl Lietuvos laisvės ir Nepriklausomybės atstatymo, negailėdamas nei savo turto, nei sveikatos, nei gyvybės, tiksliai vykdysiu Sąjūdžio įstatus, statusus ir savo viršininkų įsakymus, šventai laikysiu visus man patikėtus paslaptis, niekada su Lietuvos priešais nesitarsiu, jokių žinių jiems neteiksiu ir visą, ką tik apie juos sužinosiu, tuoj savo viršininkams pranešiu. Saugosiu šalies gerovę ir visur elgsiuos, kaip pridera doram, klusniam ir narsiam laisvės kovotojui“ (170 psl.).

Paskutiniame knygos skyrelyje „Partizanų atminimo keliu“ aprašomos pastangos supažindinti jaunimą su partizanų veikla, rengiami orientaciniai pėsčiųjų žygiai partizanų takais.

Nuoširdi padėka knygos autorei už tokią vertingą dovaną krekenaviečiams ir visai tautai. Informacijos rinkimas ir knygos rašymas pareikalavo daug laiko ir pastangų. Knygos tiražas – tik 100 egz. Ji turėtų būti išgraibstyta ir turėtų rasti vietą ne tik pirkėjų knygų lentynose, bet ir jų širdyse. □

Čiurlionių – Konstantino ir Sofijos – takais...

Atkelta iš 4 psl.

Trečiasis šeštadieninės čiurlioniados fragmentas ir buvo skirtas pažinčiai su fotografo Stanislovo Žvirgždo projektu „M. K. Čiurlionis ir Vilnius“ – būtent taip vadinasi MKČ namuose (ne tik „koncertiniame“ kambaryje) eksponuojama nuotraukų paroda („šiandieniniai“ jo fiksuoti vaizdai derinami su mažesnio formato XX a. pirmos pusės analogiškų vietų nuotraukomis). Taip vadinasi ir neseniai išleista fotografo knyga.

Šį savo čiurlioniškąjį projektą pristatė pats Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Stanislovas Žvirgždas. Ekskursantų būreliui priminęs, kad Čiurlionio būta ir fotografo – 1905 m. Anapoje darytomis nuotraukomis jis yra tapęs šios srities modernizmo pradininku Lietuvoje, Žvirgždas pasidalijo ir savojo susidomėjimo Čiurlioniu dar vaikystėje patyrimais, atvedusiais prie gilinimosi į šio genijaus kūrybą bei gyvenimą, galiausiai – prie sumanymo pasekti Čiurlionio pėdsakais Vilniuje.

Konkrečių liudijimų ieškota Čiurlionio laiškuose, kituose – ir kitų susijusių asmenų – raštuose; dėta pastangų, kad „čiurlioniški“ vaizdai būtų užfiksuoti būtent tuo rakursu, tomis sąlygomis (pvz. linojant), kokiomis miesto ar gamtos kampelis skleidėsi prieš Konstantino (neretai – kompanijoje su Sofija) akis, siekta atspindėti ir Čiurlionio paveikslams būdingą simboliką. Taip porą metų (2016–2018) ir dokumentus tyrinėjant, ir su fotoaparatu įvairiausių Vilniaus kampelių naršant, sudaryta 44 nuotraukų kolekcija. Nemenkas darbas turėjo būti ir istorinių nuotraukų – analogų šiandieninėms paieška.

Leidinį išigijau, o pervertusi ir paprašiusi autoriaus autografo išsaciau dvi replikas. Pirmoji: viršeliui parinkta nuotrauka nekelia jokių „čiurlioniškų“ asociacijų (taip, skeptiškai vertinu sprendimą Čiurlionio sąsajas su Vilniumi, jo angažavimąsi lietuviškam atgimimui reprezentuoti cerkve); paliudijęs, kad šį vaizdą Čiurlionis tikrai „matė“, Žvirgždas pripažino, jog tai dailininkės pasirinkimas (leidinio dailininkė Ramybė Glinskytė). Antroji: kaip gailla, kad komentarai prie nuotraukų nepateikiami ir anglų kalba – būtų puiki dovana užsieniečiams. (Iš tiesų – gailla. Knygoje yra reziumė anglų kalba, bet šalia kiekvienos nuotraukos būtų išsitemkę ir glaustas angliškas jos komentaras).

Grįžusi idėmiau pastudijavau šį leidinį: Stanislovas Žvirgždas. *M. K. Čiurlionis ir Vilnius*. – Vilnius, 2019. (Jį išleido VšĮ Lietuvos spaudos fotografų klubas, spausdino „Petro ofsetas“).

Leidinys pradamas išpūdingu (per du titu-

linius puslapius nusidriekusiu) M. K. Čiurlionio autografu ir jo portretine nuotrauka bei trumpu gyvenimo aprašymu. (Nuotrauka ištis „chrestomatinė“, visur publikuojama – nauja man buvo tai, kad jos autoriaus pavardė rašoma „Fleris“; turbūt kartu su Čiurlionio portretu visiems „tinklainėn iširašęs“ jos autorius Fleury – štai ir Lietuvos nacionalinis muziejus, pristatydamas savo leidinį „Stanisław Filibert Fleury. 1858–1915. Fotografijos“, anotacijoje pavardės taip pat nelietuvina: „Ši knyga skirta XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Vilniuje dirbusio fotografo Stanisławo Filiberto Fleury kūrybai.“* Na, bet Žvirgždo leidinį prižiūrėjo lietuvių kalbos redaktorė Vilma Kapočė, matyt, sprendimu galima pasitikėti).

Žinoma, Čiurlionio asmenybės neįmanoma suprasti nepasidomint tuomečiu istoriniu kontekstu – puiku, kad mums XX a. pradžios situacija pristatoma ir šioje knygoje. (Po trumpos Prarmės su įvardyta Stanislovo Žvirgždo autoryste randame ilgesnį „anoniminį“ tekstą „Mikalojus Konstantinas Čiurlionis ir Vilnius“, bet juk ir šis – knygos autoriaus?). Nurodomi svarbūs faktai, bet, tiesą sakant, gerokai nustebino „istoriniai“ apibendrinimai, kuriais pompastiškai pradedamas šis tekstas. „Kilo reikalas apie tai [seną tautą, kalbančią bene seniausia gyva kalba – A. P.] pranešti pasauliui ir su sava ekspozicija dalyvauti Paryžiaus pasaulinėje parodoje 1900 m. Sėkmingas pasirodymas parodoje paskatino tautinį sąjūdį, subrandino idėją atgauti nepriklausomybę“ [išryškinta mano – A.P.], p. 7.

O sekti šiame leidinyje Čiurlionio takais – ištis turtinantis nuotykis (galėjau pasitikslinti, papildyti ir „gyvos“ ekskursijos informaciją). Kaip ir parodoje, čia pateikiamos su Čiurlioniu vienaip ar kitaip susijusios vietos, autorinį kadra gretinant su istorine nuotrauka (matyt, trūkstant XX a. pradžios fotodokumentikos, pasitelkiamos ir, pavyzdžiui, karo meto nuotraukos).

Prie kai kurių nuotraukų – tik vieno sakinio komentaras (Čiurlionio būta, lankytasi), prie kai kurių – ir citatos iš laišku, kitų šaltinių. Štai, pavyzdžiui, pristatomas Belmontas: „1907–1908 m. Mikalojus Konstantinas Čiurlionis su Sofija Kymanaitė nuo aukštos kalvos prie Vilniaus žavėjosi Vilniaus bažnyčių bokštais“, ši žinia papildoma Čiurlionio sakiniu Sofijai: „Ar tai kartais ne sapnas? Ar galėtų būti stebuklingesnis sapnas už šviesią dieną... Belmonte...?“ (p. 62–63). Mielai šiuos bažnyčių bokštus regėčiau leidinio viršelyje...

*<http://www.lnm.lt/stanislaw-filibert-fleury-1858-1915-fotografijos-2/> □

Kultūros kronika

Lietuvoje didelio pasisekimo sulaukusi istoriko Aurimo Švedo ir teatrologės, germanistės, profesorės Irenos Veisaitės pokalbių knyga „Irena Veisaitė. Gyvenimas turėtų būti skaidrus“ šių metų spalį pasirodė ir Vokietijoje pavadinimu „Ein Jahrhundertleben in Litauen“ („Šimtmečio gyvenimas Lietuvoje“). Knygą į vokiečių kalbą išvertė Claudia Sinnig, išleido „Wallstein“ leidykla. Ši biografija aprėpia kelias radikaliai skirtingas epochas – tarpukarį, pirmosios sovietinės ir nacių okupacijos laiką, sovietmetį bei atkurtos Lietuvos nepriklausomybės metus. Knyga išversta į rusų, lenkų, anglų, vokiečių kalbas.

Spalio 16 d. duris atvėrė viena svarbiausių tarptautinių šiuolaikinio meno mugių – FIAC (Foire internationale d'art contemporain). Paryžiaus Didžiųjų rūmuose (pranc. Grand Palais) eksponuojami vieno svarbiausio Lietuvos avangardinės fotografijos atstovo Algirdo Šeškaus darbai. Unikalaus braižo sovietmečiu kurtas A. Šeškaus fotografijas pristato šiuolaikinio meno galerija „PM8“, įsikūrusi Vigo mieste Ispanijoje. Daugelis Paryžiuje pristatomų A. Šeškaus fotografijų sukurtos slapčia. Tai nuotraukos, darytos 1979–1982 metais, kai A. Šeškus dirbo Lietuvos radijo ir televizijos operatoriumi, taip pat subtilūs menininko žmonos portretai. Ne vienerius metus dėl politinių aplinkybių jos pragulėjo fotografo archyvuose.

Nuo spalio 12 d. Paryžiaus šiuolaikinio meno galerijoje „gb agency“ veikia vieno žymiausių Lietuvos šiuolaikinių menininkų Deimanto Narkevičiaus personalinė paroda „The Fifer“ (liet. fleitininkas). Visą mėnesį veikiančioje parodoje galerijoje „gb agency“ pristatomas naujusias Deimanto Narkevičiaus darbas – „Fleitininkas“, kuris susideda iš keturių atskirų kūrinių. Vienas iš jų – 1920 m. sukurta nespaltvota fotografija, kurioje įamžintas jaunas vyras kareivio uniforma groja fleita blausiai apšviestame kambaryje. Menininkas pasakoja, kad ši fotografija įkvėpė jį sukurti šią seriją.

Stanislovo Žvirgždo parodos M. K. Čiurlionio namuose eksponatas